

ku stabilnost koju je uživala Dubrovačka Republika. Kolektivizam ili jednakost između patricija, kao tipična republikanska vrijednost, u dubrovačkoj tradiciji snažno je obilježila političke institucije. Sumnjičavost spram individualne moći rezultirala je *impersonalnošću* dubrovačke vladavine, čime se, kako je autor dobro primijetio, sprečavala koncentracija moći u rukama pojedinca. Druga politička vrijednost kojoj je autor posvetio pozornost jest konzervativizam sa snažnim filozofskim uporištem. Zaziranje od inovacija u političkom, estetičkom i tehnološkom segmentu ostavilo je dubok trag na dubrovačke institucije, čime se zapravo objašnjava razlog njihove statičnosti i stabilnosti. Kao treću temeljnu vrijednost dubrovačke politike Kunčević je istaknuo ideal društvene harmonije. Dubrovačka politička kultura bila je obilježena stalnim naporom da se održi dojam političkoga i društvenoga sklada. Iščitavajući ovo potpoglavlje, možemo primijetiti da je Republika razvila niz institucionalnih mehanizama koji su uz pomoć tajnosti prikrivali sukobe među vladajućima. U svojevrsnom zaključku o specifičnoj političkoj kulturi dubrovačkoga patricijata autor nam je ukazao na usađivanje i prijenos političkih vrijednosti tijekom generacija. *Epilog: Republika i njezino vrijeme* (133-135) posljednje je poglavlje knjige, u kojem Kunčević rezimira rezultate svojega istraživanja zaključujući da je iznenađujuća stabilnost Republike rezultat zasluge samih Dubrovčana, ali i posljedica objektivnih okolnosti izvan njihove kontrole. U zaključnim razmišljanjima autor nas je još jednom podsjetio na ograničenja studije i skromno ju predstavio kao samo prvi korak u istraživanju ovoga fenomena dubrovačke povijesti. Završne listove knjige čine *Izvori* (136), *Objavljeni izvori i literatura* (137-169), *Kazalo imena* (171-174), *Kazalo mjesta* (175-176), *Kazalo pojmova* (177-189), *Summary* (191-195) te *Popis izdanja Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* (197-202).

Govoreći o dosad neobrađenoj temi političke i društvene povijesti, ovo je djelo važan

prilog poznavanju dubrovačke prošlosti. Može se reći da je Lovro Kunčević zagonetku o stabilnosti Dubrovačke Republike uspješno objasnio i razriješio. Njegova je zasluga što je taj dubrovački fenomen izvukao na svjetlo dana služeći se historiografskim zanatom te ga predočio u obliku koji će tragom budućih istraživanja ove ili slične teme biti okosnica, ali i zanimljiva studija namijenjena široj populaciji.

Ante Matuško

Milorad Pavić, *Vještina plovidbe: navigacija svjetskim morima u doba velikih geografskih otkrića*, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2021, 195 stranica

Knjiga Milorada Pavića, profesora na Odjelu za povijest Sveučilišta u Zadru, udžbenik je namijenjen ponajprije studentima, ali i širem čitateljstvu koje zanima razdoblje svjetske povijesti u kojem se Europa otvorila svijetu i preuzela središnje mjesto u kreiranju njegova poretka. Autor teži, kako naglašava u *Predgovoru* (6-7), objediniti na jednome mjestu različite aspekte ove problematike te ujedno upotpuniti manjkav fond udžbeničke literature u nas. Udžbenik je usmjeren na razdoblje 15. i 16. stoljeća jer već sam početak toga vremena polučuje pozitivne učinke pojedinih europskih zemalja u zahvaćanju prostranstava svjetskih mora, koji će se nesmanjenom snagom nastaviti i dalje. Također, u tom se razdoblju zbiva svekoliko sazrijevanje europskoga društva i gospodarski uzlet iberijskih zemalja, kao i Engleske, Francuske i Nizozemske.

Uvodno poglavlje (9-20) fokusirano je na čimbenike koji su doveli do velikih geografskih otkrića. Naglašava se da su to ponajprije bili (bez obzira na istodobnost zbivanja, međusobnu spregu, ali i negativne učinke): prekid ustaljenih trgovačkih putova azijskim kopnom, ali i na Sredozemlju, i usporedna potraga za novim rješenjima za trgovinu s Istokom; smještaj zemalja na Atlanti-

ku uslijed premještanja težišta razvoja trgovine sa Sredozemlja; dosegnut stupanj razvoja znanosti i tehničkih pomagala; konjunktura u brodarstvu; stabilno političko okruženje u društvu; izum tiska i s time povezano širenje znanja i znanstvenih spoznaja; uloga Crkve u kreiranju društvenih misli; privredni i osobni motivi pojedinaca (težnja za bogatstvom i slavom); društvena mobilnost; pustolovni duh i drugo. Nadovezujući se na nabrojene čimbenike, autor nadalje ističe razvoj astronomije i prinos Arapa i Židova razvoju navigacije u Europi (posebice u Portugalu i Španjolskoj), kao i pokretačke motive i sam karakter istraživačkih putovanja.

Drugo po redu, ali zapravo prvo opširnije poglavlje (*Plovidba svjetskim morima 15. i 16. stoljeća u svjetlu presizanja europskih sila*, 21-70) u više odjelitih potpoglavlja uključuje razmatranje problematskih tema koje se odnose na portugalsku prevlast na Atlantiku do 1492., tijekom putovanja Kristofora Kolumba u otkriću Novoga svijeta, značenje Magellanova oplovljivanja svijeta, kao i na izrazito suparništvo između španjolskih, portugalskih, engleskih i nizozemskih otkrića i zaposjedanja zemalja do tada nepoznatih Europi. Trgovačke mreže i rute, promišljanja i realizacije istraživačkih i gospodarskih pothvata vezanih za Novi svijet, ali u sklopu toga i konkretne državno-političke prilike u zemljama koje su prednjačile u doba velikih geografskih otkrića i zauzimanja strateških punktova, ovdje su – jasno i pregledno – detaljno naznačeni.

Treće poglavlje, relativno kratko (*Brodovi na svjetskim morima i oceanima u 15. i 16. stoljeću*, 71-86), bavi se utvrđivanjem osnovnih parametara koji su – glede broderske tehnologije i opreme – trebali zadovoljavati zahtjeve za velika i izazovna putovanja. To se prije svega odnosi na odgovarajuću konstrukcijsku čvrstoću i stabilnost, dimenzije koje su trebale biti dovoljno velike da bi se omogućio prijevoz većega broja ljudi i namirnica, manevarska svojstva, brzinu plovidbe, naoružanje i drugo. U tom se kon-

tekstu razmatraju tehničke značajke, ali i uporaba tipova brodova kao što su karavele, karake, galijuni i džunke. Usporedba se ponajprije radi na razvoju plovila u iberijskim zemljama, ali se – kao zasebni primjeri – izdvajaju i plovila u kineskom akvatoriju. Kao hrvatski primjeri izdvajaju se dubrovački trgovački brodovi, posebice karaka.

Novi svijet na geografskim kartama naslov je sljedeće cjeline (87-100). Na ovome mjestu raščlanjuje se razvoj kartografije koja se odnosi na Novi svijet 16. stoljeća, posebice s obzirom na učinkovitost i pomoć onovremenim pomorcima. Ukazuje se, potkrijepljeno primjerima, na izniman napredak i otkrića koja će utrti put snažnom razvoju kartografije u nastupajućem vremenu. Vrlo je zanimljivo i sljedeće poglavlje, naslovljeno *Plovidbeni priručnici za navigaciju 14. i 15. stoljeća* (101-118). Detaljno se opisuje sadržaj nekih tada izrazito vrsnih priručnika, poput onoga španjolskog pomorca i kozmografa Pedra de Medine (*Arte de navegar*, 1545.), autora prvoga cjelovitog priručnika o navigacijskim vještinama, u kojemu su temeljito (u skladu s onodobnim saznanjima o vještini plovidbe, ali i astronomije i matematike) iznesene upute i praktična znanja za brodske peljare. Medinin je sunarodnjak bio i Martin Cortes de Albar, autor djela *Breve compendio de la Sphera y de la arte de navegar...* (1551.), u kojemu su iznesena ključna pitanja (ali i tada mogući odgovori) o navigaciji. Treći autor koji se izravno spominje i obrađuje u ovom pregledu pionira priručnika o umijeću navigacije Portugalac je Pedro Nunes, astronom, matematičar, kozmograf i pomorac, jedan od najpriznatijih i najzaslužnijih matematičara iz doba velikih geografskih otkrića te ujedno autor niza traktata koji se odnose na problematiku navigacije i putovanja dalekim i nepoznatim morima.

I sljedeće poglavlje prati razvoj znanstvenih i tehničkih otkrića u vrijeme kada je Europa upoznavala Novi svijet, a naslovljeno je *Određivanje položaja na moru* (119-152).

Tragom priručnika koji su služili pomorcima toga vremena, ali i saznanja koja je donijelo suvremenije doba, autor prikazuje na koji su način onovremeni moreplovci, ponajprije oni koji su se odvažili na daleka i neizvjesna putovanja, određivali geografsku širinu (pomoću Sunca ili zvijezda) i geografsku dužinu (na osnovi prijedene udaljenosti i astronomskih metoda) te kako je bio zamišljen ili određen problem početnoga meridijana.

Završno poglavlje (*Instrumenti za određivanje geografske širine i dužine*, 153-169) razmatranje je, također vrlo jasno prezentirano, pomagala neophodnih pomorcima u vrijeme velikih putovanja svjetskim morima i oceanima. Stoga se ovdje daje sažet, ali vrlo pregledan i razumljiv osvrt na instrumente kao što su brodski kompas, kvadrant, astrolab, Jakobov štap (balestrilja), kamal, Davisov kvadrant (*back staff*) i nokturlab (nokturnal). Završni dio ove udžbeničke knjige čine *Kronologija velikih geografskih otkrića u 15. i 16. stoljeću* (171-176) te popis uporabljene literature (178-195).

Jedan od ciljeva ovoga udžbenika bilo je uočavanje i raščlamba suodnosa vještine plovidbe s velikim geografskim otkrićima. Problematika koja se ovdje obrađuje obuhvaća temeljne sastavnice koje se odnose na vještinu plovidbe u 15. i 16. stoljeću, a koje su usporedno promatrane i razložene kroz državno-političku situaciju europskih zemalja koje su tada preuzele prvenstvo u pomorsko-trgovačkim pothvatima daleko izvan uobičajenih i uvriježenih sredozemnih ruta. Profesor Milorad Pavić, koji se i sam učestalo bavio pojedinim temama vezanim uz povijest pomorstva toga vremena, ovim je izdanjem zasigurno svojim, ali i studentima drugih smjerova i drugih fakulteta olakšao snalaženje u pojmovima, prostoru i vremenu koje je na kraju bilo presudno za oblikovanje europskoga i svjetskoga političkog zemljovidna.

Lovorka Čoralić

Irena Benyovsky Latin, Zrinka Pešorda Vardić, eds., *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: The City and the Newcomers*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020, 296 stranica

U izdanju Hrvatskoga instituta za povijest 2020. objavljen je zbornik radova međunarodne znanstvene konferencije *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: The City and the Newcomers (Gradovi hrvatskog srednjovjekovlja: Grad i došljaci)*, čiji je fokus stavljen na migraciju došljaka u srednjovjekovne gradske sredine kao ključni faktor oblikovanja društvene, gospodarske i političke strukture urbanih sredina. Treći Trijenale znanstvenih konferencija o gradovima hrvatskoga srednjovjekovlja okupio je radove prominentnih znanstvenika usmjerene na važnost istraživanja migracija i mobilnosti unutar urbanih sredina s ciljem daljnjega razjašnjavanja terminoloških, teorijskih i historiografskih problema te olakšavanja poimanja fenomena migracija u srednjovjekovnom razdoblju. Analizirajući oblikovanje srednjovjekovnih gradova na temelju priljeva nove populacije, autori su odgovorili na pitanja koja se tiču demografskih i geopolitičkih okolnosti migracija, definiranja položaja došljaka i načina njihove asimilacije u nove sredine, pravne regulacije spomenutih migracija i slično.

Zbornik započinje uvodnom riječju urednica, nastavlja se kratkim pregledom autora radova te kazalom sadržaja znanstvenih radova. Glavni dio sadržava 15 radova, koji vremenski i geografski pokrivaju različite aspekte srednjovjekovnih migracija i njihova utjecaja na urbane sredine. Tematski je podijeljen na problematiku došljaka u kontinentalnom dijelu, koji uključuje gradove Ljubljanu, Gradec i Ilok, te skup radova usmjerenih na istraživanje migracija u obalnim i otočnim gradovima istočnojadranske obale te Venecije. Zbornik je otvoren uvodnom studijom *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: The Newcomers and*